

УДК 331.556

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.196.159-164>

Гаман Г.В.

кандидат економічних наук

Київський національний університет будівництва і архітектури

Haman Halyna

PhD in Economic Sc.

Kyiv National University of Construction and Architecture

<https://orcid.org/0000-0003-0224-4204>

РЕЕМИГРАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОГО КАПІТАЛУ ЯК СКЛАДОВА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ СФЕРИ БУДІВНИЦТВА

Стаття присвячена актуальним питанням міграції вітчизняного капіталу. Удосконалено поняття рееміграції, з урахуванням сучасних реалій, задля прогнозування міграційної політики, як ефективного елементу прийняття ефективних управлінських рішень. Рееміграція капіталу може носити різний характер, виходячи з якого, нами наведені функції та їх характеристика, а також класифікація. Зроблено оцінку будівельної галузі в умовах війни та визначено роль рееміграції в процесі майбутньої відбудови сфери. Виділені пріоритетні цілі й завдання державної міграційної політики України, як один із шляхів примноження людського потенціалу. Відображений вплив інтернет технологій, цифровізації економіки на формування нової конкурентоспроможної інноваційної економіки, роботизації, застосування штучного інтелекту задля можливості заміщення кваліфікованих працівників на будівельному майданчику. Розкрита роль Міністерства національної єдності у посиленні національних інтересів України на міжнародній арені.

Ключові слова: міграція, рееміграція, вітчизняний капітал, будівельна галузь, національна єдність.

REMIGRATION OF DOMESTIC CAPITAL AS A COMPONENT OF THE POST-WAR RECONSTRUCTION OF THE CONSTRUCTION SECTOR

The article is devoted to the current issues of migration of domestic capital, in particular the problem of re-emigration as a component of the post-war reconstruction of the construction sector. In carrying out the work, the method of analysis and synthesis was used to improve the concept of re-emigration, taking into account modern realities, in order to forecast migration policy as an effective element of making effective management decisions. Re-emigration of capital can be of different nature, based on which we have given the functions and their characteristics, as well as classification. The method of economic analysis made it possible to obtain a comprehensive assessment of the construction industry according to various sources of information in war conditions and determined the role of re-emigration in the process of future reconstruction of the sector. The role of remittances from migrant workers at this stage was determined as an important source of foreign exchange earnings for Ukraine and the need for targeted and balanced state actions at the national and regional levels for the positive use of the population's potential was outlined, including: small business support programs, social protection, investment and demographic policies. The priority goals and objectives of the state migration policy of Ukraine are identified using the method of expert assessments, with a detailed discussion of the process of capital re-emigration as one of the ways to preserve and increase human potential. The impact of Internet technologies, digitalization of the economy, and the global world on the formation of a new competitive innovative economy, robotization, and the use of artificial intelligence to replace qualified workers on the construction site and the domestic labor market is reflected. The creation of the Ministry of National Unity, or the Ministry of Return of Ukrainians, will hopefully fulfill its tasks and protect the interests of Ukrainians as a nation and maintain contact with those abroad. In the future, this will give impetus to the development of a new strategy of cooperation with the Ukrainian global community to strengthen Ukraine's national interests in the international arena, ensure the rights and freedoms of Ukrainians abroad, and promote Ukraine's image in the world.

Keywords: migration, re-emigration, domestic capital, construction industry, national unity.

JEL classification: E 22, F 15, F 22, J 61, J 62.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення рф в Україну спричинило вимушену міграцію вітчизняного капіталу, зростання ризиків втрати робочої сили на ринку праці, забруднення екологічного стану,

релокацію підприємств, зменшення доходів, вплинуло на емоційний стан, життя і побут, громадську думку, міжособистісні стосунки та громадську діяльність людей. Втім, ці зміни вплинуть на поглиблення

демографічної кризи, зменшення ресурсних можливостей для післявоєнної відбудови. Масштаб цих змін є безпрецедентним як для України, так і для Європи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи великий вклад дослідників проблематики у сфері міграційних потоків, зокрема О.Риндзак при розгляді концепції державної міграційної політики України [3], а також групи авторів: Пишуліна О., Юрчишин В., Стецюк П., Міщенко М., які показали вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства [4], вважаємо, що питання сприяння реєміграції вітчизняного капіталу потребують детальнішого сфокусованого вивчення. В час повоєнної відбудови економіки України, дана проблема активується та потребуватиме поглиблених науково-дослідних розвідок щодо обґрунтування подальших пріоритетів регулювання реєміграції людського капіталу, підприємств, ресурсів та інших складових, у загальну систему сприяння відновлення зруйнованого житла, інфраструктури, землі та корисних копалин, підприємництва та повернення найціннішого багатства України – інтелектуального капіталу.

Метою даного дослідження є відобразити роль реєміграції вітчизняного капіталу у післявоєнній відбудові сфери будівництва та економіки України в цілому шляхом виділення пріоритетних цілей і завдань державної міграційної політики, як один із шляхів примноження людського потенціалу. Визначити вплив інтернет технологій, цифровізації економіки на формування конкурентоспроможної інноваційної економіки, роботизації, застосування штучного інтелекту задля можливості заміщення кваліфікованих працівників будівельної галузі.

Вклад основних результатів дослідження. На жаль, поки в Україні триває повномасштабне вторгнення рф, реєміграція в більшості неможлива, адже більшість людей, підприємців не бажають повертатись додому через значні ризики. Водночас, навіть

перебуваючи за кордоном, українці допомагають своїй державі: відправляють кошти на допомогу ЗСУ, роблять донати у благодійні фонди, висловлюють свою підтримку мирними акціями в різних містах та країнах, доносячи всьому світу, що рф – країна-терорист.

В цілому розглядається два варіанти визначення реєміграції. Зокрема українські науковці в більшості розглядають реєміграцію як процес повернення мігрантів додому, проте міжнародна спільнота схиляється до думки, що реєміграція – це подальша міграція за кордон після повернення в рідну країну.

Реєміграція є важливою темою, яка потребує більшої уваги не тільки у визначенні термінів, але і у розвитку теоретичних засад для подальшого дослідження. Вивчення різних аспектів цього явища не лише допомагає заповнити теоретичні прогалини, але й сприяє кращому розумінню сутності цього процесу для прогнозування міграційної політики та прийняття ефективних управлінських рішень. На нашу думку, реєміграція вітчизняного капіталу – це процес повернення мігрантів, підприємств, ресурсів, фінансів, капіталу на батьківщину, з набутими новими якісними і кількісними характеристиками, через певний час та відповідними факторами впливу.

Існує добровільна, примусова і тимчасова реєміграція. Добровільною вважається та, яку обирає реємігрант зі свого бажання. Примусову реєміграцію характеризують територіальні переміщення, зумовлені зміною місця проживання без згоди осіб, наприклад, депортація, екстрадиція або відмова в в'їзді при перетині кордону. Реєміграцію можна класифікувати за правовим статусом на легальну (законне перетинання кордону) та нелегальну (без відповідних документів). За часовим критерієм виділяють тимчасову (на конкретний термін), постійну (остаточна зміна місця проживання) та циркулюючу реєміграцію. Реєміграція капіталу може носити різний характер, виходячи з якого, можемо сформулювати різні функції (табл.1).

Таблиця 1

Характеристика і особливості функцій реєміграції капіталу

Функції	Характеристика
Інтеграційна	зміцнення співробітництва між країнами на основі міграційних мереж та систем, які включають в себе процеси реєміграції.
Економічного розвитку	наповнення бюджету країни за рахунок сплати податків і надходження інвестицій в економіку.
Об'єднувальна	збереження цілісності нації та підтримка зв'язків з діаспорою.
Інформаційна	обмін інформацією в межах країн і формування інформаційного поля різних нових можливостей.
Перерозподільна	підтримка міграційних переміщень відповідно до потреб ринку праці.
Демографічна	перетворення демографічного складу населення регіону через від'їзд і повернення мігрантів.
Соціальна	уникнення бідності через задоволення потреб мігрантів у необхідних товарах і послугах шляхом надання відповідної допомоги.
Мотиваційна	нова можливість змінити умови життя, розширення бізнесу.
Розвиваюча	розвиток інфраструктури, яка надає послуги для задоволення потреб мігрантів та підтримки міграційних процесів.
Мобільна	забезпечення найменших можливостей повернення при негативному міграційному досвіді
Стимулююча	забезпечить зростання швидкості просторової мобільності населення.
	підвищення рівня доходів мігранта, зростання прибутку підприємства.

Джерело: розроблено автором

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України вплинуло на всі галузі економіки, не виключенням стало і будівництво. Багато будівельних компаній переключили свою діяльність на допомогу Збройним Силам України: будували фортифікаційні споруди, постачали матеріали для будівництва, такі як щебінь, пісок, бетонні блоки та металеві конструкції. Частина працівників добровільно приєдналася до ЗСУ, або були мобілізовані. Приблизно з середини літа 2022 року розпочалося відновлення будівельного сектору. Проте на більшість регіонів України (східний, центральний, північний та південний) заморожені проекти становили до 80%.

Після звільнення північних областей активізувалася діяльність будівельного сектору, проте негативний вплив на сектор мали інфляція та значне дорожчання будівельних матеріалів. Втрати великих виробників будівельних сумішей в Донецькій області й ускладнення логістики тимчасово призвели до необхідності імпортувати будівельні матеріали з інших країн. За оцінками експертів, обсяги будівництва в Україні зменшилися на 60–70% протягом року. Однак фахівці відзначають зменшення зайнятості в галузі на рівні 15–20% [1, с. 106].

З початком літа компанії, які не відновили діяльність, відправляли працівників у неоплачувані відпустки, або працівники самі звільнялись. Багато компаній спробували оптимізувати роботу на об'єктах, переводячи працівників з заморожених проектів на активні, що дозволило їм зберегти штат співробітників. Ймовірно, можна відмітити тенденцію переходу фахівців з великих компаній східних і центральних регіонів до малих підприємств на заході України.

Зараз спостерігається проблема зниження робітничих професій у суспільстві, що сприяє серйозному зниженню зацікавленості у навчанні робітничим спеціальностям та сфери професійно-технічної освіти загалом, зокрема у будівельній галузі. Тому необхідно підтримувати та підвищувати професійний рівень працівників як ключовий фактор розвитку людського капіталу, що мають підтримати всі сторони ринку праці. Взаємодія між системами професійної освіти та зайнятості виходить на передній план в контексті використання компетенцій та навичок на ринку праці в економіці знань. Запровадження позитивного підходу до професійної підготовки працівників, який відображає сучасні тенденції у гуманізації праці, значно сприятиме розвитку людського капіталу підприємств будівельної галузі. Одночасно для зростання людського капіталу через підвищення ефективності професійного розвитку працівників необхідні цілеспрямовані дії з боку державних установ управління для структурної перебудови економіки та посилення інвестиційно-інноваційних аспектів економічного розвитку [2, с. 43–44].

Подовження війни для будівництва може привести до зменшення інвестицій, тому ймовірно, що протягом наступних років будівельні компанії будуть шукати можливості завершувати уже розпочаті об'єкти. Також зростатиме попит на будівельні послуги з відновлення пошкодженого житла та об'єктів цивільної

інфраструктури. Загалом, щороку сектор може втрачати до 15% вже існуючих обсягів. Експерти вважають, що в разі негативного сценарію у секторі буде спостерігатися скорочення частки великих компаній та великих будівельних проєктів, водночас зростання малих підприємств та проєктів [1, с. 108].

Доцільно змінювати філософію сприйняття мігранта. Зараз мігрант – це людина, яка переїхала за межі країни в пошуках нових можливостей та безпеки. Проте доцільно розглядати мігранта, як потенційного носія нових вмінь, знань для подальшого розвитку країни. Цей напрям має стати фундаментом для новітньої державної міграційної політики за напрямом регулювання реєміграції.

Зокрема, серед пріоритетних цілей й завдань державної міграційної політики України є цілі, зокрема ціль 3 передбачає збереження й примноження людського потенціалу, основні шляхи якої відображені на рис. 1.

Реєміграції вітчизняного капіталу має вплив на соціально-економічний розвиток держави, який в свою чергу залежить від рівня соціально-економічної забезпеченості, як умову співвідношення між кількістю та якістю наявних ресурсів та вмінням їх використання.

Приймаючи рішення щодо інвестицій, іноземці приділяють увагу обсягу населення та демографічним перспективам країни. Очевидно, що для повноцінного відновлення України ми повинні активно підтримувати фінансово дітонародження [4]. Фінансові можливості держави низькі через підвищення оборонних видатків бюджету, незважаючи на значну допомогу Заходу та зростання зовнішнього боргу України.

Україна має значні валютні надходження від грошових переказів заробітчан, тому варто спростити процес пересилання коштів з-за кордону. Велика частина переказів українців за кордоном здійснюється неофіційно через високі комісії та низький рівень фінансової грамотності мігрантів та їх отримувачів в Україні. Щоб збільшити обсяги переказів через банківську систему, корисно розширити спектр послуг для мігрантів, заснувати представництва або відкрити кореспондентські рахунки за кордоном, переважно в країнах, де працює велика кількість українців. Для позитивного використання потенціалу населення необхідні системні та урівноважені заходи держави на загальнодержавному та регіональному рівнях.

З початку 2014 року масштаби грошових трансфертів, які мігранти з Європейського союзу відправляли у свої країни, постійно зростали, і у 2022 році досягли рекордних 43,5 млрд євро. Однак обсяг особистих переказів в Україну з-за кордону у 2023 році склав \$11,568 млрд, що на 7,8% менше, ніж у попередньому році. Згідно з даними Національного банку, у грудні минулого року обсяг переказів становив \$1,040 млрд, що на 6,1% менше, ніж у грудні 2022 року. У розрахунках були враховані як офіційні, так і неофіційні шляхи передачі грошей в Україну [5].

З повномасштабного вторгнення РФ обсяг грошових переказів до України від трудових мігрантів зменшився до \$10–12 млрд, тоді як до початку війни ці цифри сягали до \$15 млрд щорічно. Відповідно до

прогнозів НБУ, обсяг грошових переказів в Україну у 2024 році очікується на рівні 12,6 мільярда гривень. Знахідки Національного банку України свідчать про те, що після 2025 року очікується зростання кількості грошових переказів до країни. Підвищення ситуації в світовій економіці на передбачуваному горизонті

приведе до зростання попиту на послуги українських ІТ-працівників та збільшення грошових переказів. Також з 2025 року передбачається відновлення сезонної трудової міграції, що також сприятиме зростанню обсягу переказів [6].

Рис.1. Основні шляхи збереження та примноження людського потенціалу
Джерело: розроблено автором за [3, с.15-16].

Еволюція поглядів на зворотній бік міграції є важливою складовою формування процесу рееміграції в майбутньому. Адже розвиток інтернет технологій, цифровізації економіки та вплив глобального світу, може спричинити формування нової економіки з віртуальними формами діяльності на ринку праці, можливістю швидкого переміщення без фізичних зусиль, роботизації, застосування штучного інтелекту та ін.

Стратегія міграційної політики України до 2025 року спрямована на об'єднання суспільства для вирішення проблеми міграції, забезпечення взаємодії міграційної політики з іншими сферами, перехід від внутрішніх та зовнішніх викликів у міграційній сфері до стратегії прогнозування та запобігання та враховує необхідність правового врегулювання проблем, що виникають в результаті військової агресії, розпочатої 24 лютого 2022 року рф проти України [7].

Поліпшення механізму виконання державної міграційної політики України повинно включати удосконалення законодавства щодо регулювання різних видів міграції населення і пов'язаних з нею факторів відповідно до потреб у вирішенні й запобіганні найактуальнішим проблемам у даній сфері, з урахуванням внутрішньої і світової міграційної, демографічної та соціально-економічної ситуації і норм міжнародного права.

Створення Міністерства національної єдності, або міністерство повернення українців, сподіваємось виходить поставлені задачі й представлятиме національні інтереси українців, підтримуючи тих, хто є за кордоном. На перспективу це стимулюватиме до розробки та впровадженні нової стратегії української спільноти задля формування відповідного іміджу України у світі та забезпечення прав і рівності українців за кордоном.

Будівельна галузь має стати пріоритетною для інвестування у повоєнній відбудові України, де значне місце належатиме рееміграції вітчизняного капіталу. На жаль, масштаби руйнувань нашої країни величезні та потребуватимуть величезних інвестицій. На сьогоднішній день іноземні експерти наводять цифру в \$500 млрд. для відбудови України, проте війна ще триває і ми не знаємо, якою буде цифра по її завершенню. Проте важливим буде формування прозорої програми відбудови, дієвості державних органів, відсутність корупції та наявність відповідних ресурсів для забезпечення ефективного процесу повоєнної відновлення нашої держави.

Мета Плану Відновлення України полягає в прискоренні сталого економічного розвитку, у якому передбачено реалізацію Національних програм для досягнення стратегічних цілей. Протягом 10 років (період 2023-2032 рр.) запропоновано 850 проєктів, щорічний приріст реального ВВП >7, фінансування \$750 млрд., входження в ТОП – 25 країн за Індексом людського капіталу та Індексом економічної складності.

Необхідними компонентами відновлення та розвитку будівельного сектору повинні стати ефективні

фінансові механізми та відшкодування за руйнування або пошкодження житла, разом з розширенням можливостей іпотечного кредитування. Програма "ЄОселя" – це державна іпотечна програма, що дозволяє українцям придбати житло, не маючи повної вартості квартири, з першим внеском від 20% і щомісячними виплатами (схоже на розтермінування від забудовника в новобудовах).

Також важливим є впровадження сертифікатів на будівництво житла, які гарантують державну фінансову підтримку для придбання нового житла на первинному або вторинному ринку нерухомості для громадяни, чиє житло було зруйноване унаслідок військових дій з 24 лютого 2022 року. Ці електронні документи підтверджують, що держава гарантує фінансування на суму, вказану у сертифікаті, який можна отримати через Дію. Житловий сертифікат діє протягом п'яти років після видачі, і може бути використаний тільки власником житла або його прямим спадкоємцем. Пріоритет у розгляді заявки надається учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок бойових дій, мобілізованим, сім'ям загиблих військових, багатодітним сім'ям, людям з інвалідністю I та II груп [8].

Євроінтеграція може в деякій мірі ускладнити діяльність будівельним компаніям, оскільки їм доведеться впроваджувати сучасні європейські стандарти екологічності та безпеки будівництва. Експерти наголошують на значущості проблеми будівельних відходів, яку наразі складно оцінити через значні обсяги зруйнованих міст та селищ. Очевидно, що ця проблема вимагає виваженого підходу та певного нормування. Фахівці вважають, що реалізація позитивного сценарію приведе до значного зростання попиту на працівників у будівельній сфері і зміцнення дефіциту кадрів на ринку праці [1, с.108]. Очікувана демобілізація може лише частково допомогти вирішенню цієї проблеми. Крім того, відкриття кордонів з ЄС спричинить виїзд працівників за кордон на заробітки. У зв'язку з такими обставинами, фахівці вбачають необхідність введення значних стимулів для компаній щодо підвищення рівня заробітних плат у будівництві до середньоєвропейського рівня. Ще одним важливим чинником є спрощення процедур прийому громадян інших країн на роботу.

Висновки. Враховуючи вищезазначене, вважаємо за необхідно питання рееміграції розглядати як одне з пріоритетних на найближчу перспективу в умовах відродження післявоєнної України. Будівельна галузь як важлива складова відбудови нашої держави, потребує значних інвестицій, релокації підприємств, ресурсів вивезених під час війни, ну і звичайно повернення людського капіталу як головного багатства нації. В цьому допоможуть розроблені програми державного рівня, фінансові механізми, диджиталізація та роботизація процесу відновлення.

Список використаних джерел:

1. Судаков М., Лісогор Л. (2023). Ринок праці України 2022–2023: стан, тенденції та перспективи, 167 с. (с. 106-108).
2. Гаман Г.В., Пилипенко О.В. (2020). Державна політика щодо підготовки висококваліфікованих робітників як фактор розвитку людського капіталу у будівництві. Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління, Том 31(70). N 1. С. 41-46. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-1-7>
3. Концепція державної міграційної політики України (нова редакція). Доповідна записка за результатами дослідження Риндзак О.Т. Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». 2019. 18 с.
4. Пишуліна О., Юрчишин В., Стецюк П., Міщенко М. (2023). Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства. Центр Разумкова, 265 с.
5. Озтурк І. Грошові перекази мігрантів з ЄС до інших країн досягли рекорду – Eurostat. Главком. URL: <https://griml.com/uMmwm>
6. Обсяги валютних переказів до України від трудових мігрантів помітно зменшилися. Liga Zakon. URL: <https://griml.com/ZOEaC>
7. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р. РАДА: Офіційний вебпортал парламенту України Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text>
8. Умови для отримання допомоги, якщо ваше житло було зруйновано. Дія. URL: <https://erecovery.diia.gov.ua/destroyed.html#card>

References:

1. Sudakov M., Lisohor L. (2023)/ Rynok pratsi Ukrainy 2022–2023: stan, tendentsii ta perspektyvy [Labor market of Ukraine 2022–2023: state, trends and prospects]. 167 p. (Pp. 106-108). [in Ukrainian]
2. Haman H.V., Pylypenko O.V. (2020). Derzhavna polityka shchodo pidhotovky vysokokvalifikovanykh robitnykiv yak faktor rozvytku liudskoho kapitalu u budivnytstvi [State policy of training highly qualified workers as a factor for the development of the human capital in construction] Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University Series: Economy and Management. Vol. 31(70). No. 1. Pp. 41-46. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-1-7>. [in Ukrainian]
3. Kontseptsiiia derzhavnoi mihratsiinoi polityky Ukrainy (nova redaktsiia) (2019). [The concept of the state migration policy of Ukraine (new edition)] Dopovidna zapyska za rezultatamy doslidzhennia Ryndzak O.T. Derzhavna ustanova «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy». 18 p. [in Ukrainian]
4. Pyschulina O., Iurchyshyn V., Stetsiuk P., Mishchenko M.. (2023). Vplyv mihratsiinykh protsesiv na perebih povoiennoho vidnovlennia Ukrainy, mihratsiinu polityku YeS ta krain Skhidnoho partnerstva [The influence of migration processes on the course of post-war reconstruction of Ukraine, the migration policy of the EU and the countries of the Eastern Partnership]. Tsentrazumkova, 265 p. [in Ukrainian]
5. Ozturk I. (2024). Hroshovi perekazy mihrantiv z YeS do inshykh krain dosiahly rekordy – Eurostat [Migrants' remittances from the EU to other countries reached a record - Eurostat]. Hlavkom, Retrieved from: <https://griml.com/uMmwm>. [in Ukrainian]
6. Obsiahy valiutnykh perekaziv do Ukrainy vid trudovykh mihrantiv pomitno zmenshylisia (2024). [The volume of currency transfers to Ukraine from labor migrants has decreased significantly]. Liga Zakon. Retrieved from: <https://griml.com/ZOEaC>. [in Ukrainian]
7. Stratehiia derzhavnoi mihratsiinoi polityky Ukrainy na period do 2025 roku. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 lypnia 2017 r. № 482-r. RADA: Official website of the Parliament of Ukraine Legislation of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text>. [in Ukrainian]
8. Umovy dlia otrymannia dopomohy, yakshcho vashe zhytlo bulo zruinovano [Conditions for receiving assistance if your home was destroyed]. Diia. (2024). Retrieved from: <https://erecovery.diia.gov.ua/destroyed.html#card>. in Ukrainian]